

Nr 416.

Av herrar **Lundell** och **Eriksson** i Frägsta, *angående utredning om erforderlig prissättning å lantbrukets produkter samt om modernisering av lantbrukets byggnadsbestånd.*

Flykten från landsbygden är ingen ny företeelse. Ända sedan stadssamhäl- len överhuvud började bildas i vårt land torde man få räkna med att städernas sammanlagda folkmängd utom genom eget födelseöverskott, när sådant varit för- handen, samt utom inflyttning från utlandet ökats genom en inflyttning från landsbygden, som i regel överstigit den i motsatt riktning gående utflyttningen från städer till landsbygd.

I den mån folkmängden inom ett visst område å landsbygden vuxit, ha icke funnits några andra alternativ för de överskjutande än att antingen bryta ny jord eller att flytta in till städernas hantverk och köpenskap. Många ha säker- ligen härvid föredragit staden av det skälet, att stadsmannanäringarna synts dem lova en lättare utkomst än det tunga och osäkra jordbruket.

Ännu i våra dagar är det förhoppningen om den lättare utkomsten och det bekvämare livet, som drager landsbygdens folk till städerna. Det ekonomiska läget såväl på landsbygden som i städerna har dock under tiden undergått stora förändringar.

Vid lantbruket har antalet arbetstimmar som erfordras per ha åker och äng starkt nedgått genom driftens mekanisering. Samtidigt har avkastningen i skörde- enheter per ha betydligt ökats genom den maskinella bearbetningen, användnin- gen av konstgödning samt växtförädlingen. Prisläget å lantbruksprodukterna har emellertid hållits nere på en oskäligt låg nivå, därigenom att de svenska pro- dukterna på såväl hemmamarknad som vid export haft att konkurrera med produkter framställda i andra länder genom betydligt lägre avlönad, ofta färgad arbetskraft. I stor utsträckning ha dessa främmande produkter dessutom dum- handel och hantverk tillkommit industrier med mycket varierande tillverkningar landet med tillägg av frakt.

I städerna har läget förändrats därigenom, att utöver de tidigare näringarna handel och hantverk tillkommit industrier med mycket varierande tillverkningar och olika omfattning av företagen, alltifrån några få arbetare till storindustrier med hundratal och tusentals anställda. Dessutom har till städerna mer och mer lokaliserats ett starkt växande skikt av statens ämbets- och tjänstemän för hand- havande av jurisdiktionen, försvarsväsendet, den högre undervisningen över folk- skolestadiet, den allmänna förvaltningen samt för skötseln av statens affärsverk m. m. En mycket stor del av dessa, som funnit försörjning i städerna, vare sig

som företagare eller lönearbetare eller tjänstemän, ha vuxit upp på landsbygden. Folkmängden i städerna har i över hundra år ökat vida mera genom inflyttning och inkorporering än genom eget födelseöverskott.

Denna starka folkökning i städerna har givetvis medfört en stark efterfrågan på bostäder, en efterfrågan som varit så stark att den både framkallat en stark höjning av tomtvärdena och möjliggjort en stark uppressning av lönerna i byggnadsfacken, i synnerhet ackordslönerna, utöver lönerna i andra fack. Denna uppressning av lönerna i vissa särskilda fack ensamma för sig hade givetvis ej kunnat stå sig mot tillströmning från andra fack eller från landsbygden, därest ej vederbörande fackorganisationer praktiskt taget lyckats avregla och själva sedan ransonera tillträdet av ny arbetskraft. På samma sätt som denna avregling lyckats i Sverige, synes den ha lyckats i Norge och Danmark men knappast i något annat land i Europa. Bostadskostnaderna i våra städer ha på detta sätt kommit att stå i en särklass utöver vad som annars förekommer i städer av motsvarande storlek.

Men höga byggnadskostnader ge till resultat icke endast höga bostadskostnader, utan de sträcka sig till nästan alla andra områden, icke minst genom sin inverkan på handelsmarginalerna. I en stad äro ju en betydande del av samtliga bottenvåningar apterade till affärslokaler. Hyran för samtliga dessa lokaler måste tillsammans med mycket annat inläggas i varornas detaljpriser. Fördubblas butikshyror, så fördubblas också därmed sammanhängande del av detaljprisen å konsumtionsvaror.

Man skulle vara benägen anse att denna direkta fördyring av bostadskostnader tillsammans med den sekundära fördyringen av snart sagt alla varupriser m. m. hade bort avsevärt bromsa upp tillströmningen av folk från landsbygden. Så hade förmodligen i större utsträckning också blivit fallet, därest man icke undan för undan börjat införa gradering efter dyrort av tjänstemannalönerna, varmed senare även följde liknande gradering av de löner, som bestämdes genom kollektivavtal. Härmed knäsatte den principen, att statskassan respektive den enskilde arbetsgivaren skulle kompensera den till staden inflyttade för en ansevärd del av den fördyring, som drabbade hans levnadskostnader. För denna dyrortsgradering av lönerna funnos givetvis vissa ganska vägande motiv, när t. ex. en anställd vid något av statens affärsverk förflyttades mellan orter med ganska starkt skiftande levnadskostnader, men i det hela verkade naturligtvis sådana lönebestämmelser i riktning att häva betänksamheten mot inflyttning från den billigare landsbygden till de dyrare städerna. För att ytterligare kompensera löntagaren för fördyringen i städerna infördes dyrortsgraderade Orts- och familjeavdrag vid beräkning av skatterna till stat och kommun, varigenom givetvis betänksamheten mot inflyttning ytterligare reducerades. I det hela kan man säga, att genom dyrortsgraderingarna ha löntagarna kompenstrats icke blott för de ökade kostnaderna för oförändrad levnadsstandard utan även för varje standard-

förläggning d. v. s. ökad bekvämlighet, som slagit igenom såväl i fråga om bostadsbeståndet m. m. som i fråga om kommunala anordningar till innevärnarnas fördel.

Man kan icke komma ifrån att detta successiva införande av dyrortsgradering av löner och ortsavdrag i det stora hela haft olyckliga verkningar. De ökade lönerna ha drivit fram ökade priser på alla nyttigheter och dessa ökade priser ha sedan i sin tur automatiskt framdrivit ytterligare ökade löner o. s. v. i en ständigt cireulus vitiosus. Sedan även skatternas höjd skolat medräknas i levnadskostnadsindex, har man kunnat räkna med att löntagarna ej heller haft samma intresse som andra medborgare att motverka skattehöjningar, eftersom sådana höjningar för löntagarna blevo kompenserade till en del genom ökade löner och till en annan del genom ökade ortsavdrag vid beskattningen.

För genomsnittsmänniskan erbjuda städerna ändock så många fördelar, som ej kunna direkt värderas i penningar, att såväl staten som enskilda arbetsgivare utan all dyrortsgradering ändock säkerligen skulle erhållit tillräcklig tillströmning av arbetskraft från landsbygden.

Sådana fördelar i städerna äro de kortare avstånden till allt och alla, jämna och rena gator i stället för ojämna och smutsiga vägar, belysning, gasbränsle, polisskydd, tätare nöjestillfällen m. m. samt först och sist bättre bostäder med ökade bekvämligheter. Allt detta hade ändock lockat tillräckligt med folk till städerna. Utan dyrortsgradering hade också levnadskostnaderna i städerna hållits tillbaka mera. Dyrortsgraderingarna ha nu kommit efterfrågan att hålla tämligen jämna steg med prisstegringen, i det att det återhållande momentet, som ligger just i prisstegringen, försvunnit eller starkt försvagats. Detta har knappast i det hela varit till stadsbefolkningens verkliga fördel, ehuru det påskyndat invandringen. Det är på grund av vad härom anförts ovedersägligt att dyrortsgraderingarna både i fråga om löner och ortsavdrag böra avvecklas så snart ske kan. Man har väl också anledning anse att utredning i sådant syfte pågår.

Ur nationalekonomisk synpunkt har man nu emellertid icke så mycket anledning att hålla igen i fråga om denna flykt från landsbygden eller åtminstone i fråga om flykten från lantbruket, om blott tillräckligt många bleve kvar vid jorden för att kunna upprätthålla, under fortgående rationalisering, en oförändrad eller helst en stigande produktion. I fråga om de andra, som icke längre behövdes vid lantbruket, kunde man ju dock sedan anse, att de lika väl kunna stanna vid industri och andra företag, som kunde igångsättas inom landskommunerna, som att de nödvändigtvis skulle dragas in till de svällande städerna.

Emellertid kan man icke komma ifrån att denna flykt från landsbygden numera går för långt. Alltför många försvinna från jorden. Här och var uppkomma ödegårdar. Och på många ställen, där gårdarna ännu ej blivit rent öde, äro de, som ännu arbeta, för få och för gamla för att hålla avkastningen uppe. Detta betyder minskad livsmedelsförsörjning från den svenska jorden, och det är ej bra.

Vad som kommer arbetskraften att lämna jorden är naturligtvis, att den får eller tror sig få en högre levnadsstandard i städerna eller i varje fall i andra näringar. Den skillnad i standard, som gör sig mest märkbar, ligger dels i timförtjänsterna och dels i bostäderna.

Ett utjämning av timförtjänsterna d. v. s. deras uppdrivande vid lantbruket till ungefärligen samma nivå som i andra näringar låter sig någorlunda lätt genomföra vid nuvarande prisreglering på jordbrukets produkter allt efter förändringarna i jordbrukets kostnader. Om lönerna för arbetskraften behöva höjas med ca 20 % för att hålla vederbörande kvar vid lantbruket, så går det någorlunda lätt att finna ut vilka prishöjningar, som behövas för att finansiera detta.

För att sedan förbättra bostäderna till en nivå jämförlig med nyare lägenheter i städerna samt för att även genomföra en någorlunda genomgripande modernisering av ekonomibyggnaderna behöves viss ytterligare prishöjning. Denna behövde kvarstå i detta högre läge några år och kunde kanske sedan gå tillbaka med t. ex. hälften.

Man behöver icke befara, att dessa erforderliga prishöjningar skola bli alltför betungande för konsumenterna: en summarisk undersökning har visat, att 10 % ökning av lantbrukets produktpriser förorsaka en höjning av ca 2 % i konsumenternas totala levnadskostnader.¹ Detta naturligtvis under förutsättning att man kan bevaka prishöjningarna så, att de icke ökas ut under varornas passage genom förädlings- och distributionsapparaten från producent till konsument.

Det är klart att, om icke det statliga prisregleringssystemet stode hindrande i vägen, så kunde de behövliga prishöjningarna genomföras av jordbrukets ekonomiska föreningsrörelse, som vunnit ansenlig omfattning och stadga, under loppet av några år. Detta emedan vårt land är praktiskt taget avspärrat för import av lantbruksprodukter utifrån. Efter kriget kunna emellertid snart åter dumpade produkter komma att bjudas ut vid våra gränser. Skola priserna då kunna skyddas, fordras härför statliga åtgärder eller ock att importen avvärjes med fackföreningsmetoder.

För närvarande kan den behövliga prishöjningen endast genomföras i samband med behandlingen av till årets riksdag väntad proposition angående prisreglerande åtgärder på jordbrukets område.

Sedan byggnadsfacken numera genom fackföreningsmetoder drivit igenom, att deras ackordstariffer skola tillämpas även å landsbygden och det synes ovisst om någon nämnvärd uppmjukning av dessa tariffer för landsbygdens del kan komma att bli genomförd, komma byggnadskostnaderna å landsbygden att i huvudsak vara lika höga som i städerna utom i vad dessa kostnader bero av tomtpriser. Härigenom undergår dyrortssituationen den utjämning, som kännetecknar de senaste åren och varav väl kan väntas en viss modererande verkan på befolkningsströmmen mot städerna. Samtidigt innebära dessa radikalt höjda

¹ Se uppsatsen Jordbrukspriser och levnadskostnader i Industriproblem 1943 utgivna av Industriens utredningsinstitut.

byggnadskostnader en mycket stark skärpning av svårigheterna för den alltmåra nödvändiga förnyelsen av lantbrukets byggnadsbestånd och verka i så måtto pådrivande på samma befolkningsström. De prishöjningar, som nu erfordras för att täcka kostnaderna för byggnadsbeståndets förnyelse, bliva också avsevärt större än de, som behövs för ca 10 år sedan.

Ett särskilt skäl att snarast sätta i gång med en genomgripande förbättring av lantbrukets byggnadsbestånd är att finna i den arbetslöshetssituation, som kan sätta in i samband med krigsläget avveckling och vartill förbud redan kunna varnas.

Skall man gå in för att rycka upp landsbygdens byggnadsbestånd, torde det få anses så gott som nödvändigt att vidtaga vissa modifikationerna på skatteområdet. Lantbrukarnas utgifter för ny-, till- och ombyggnad få enligt gällande skatteförfattningar icke uppföras såsom avdrag på deras jordbruksbilaga. Följden härav blir i det nuvarande beskattningsläget, att lantbrukaren för att kunna lägga ned t. ex. 1 000 kronor på ett byggnadsarbete, som innebär ny-, till- eller ombyggnad, måste ha en ökning av nettointäkten, sådan denna ter sig innan den blivit beskattad, på kanske 1 400 à 1 500 kronor, i det att de överskjutande 400 à 500 kronorna tagas bort av alla olika skatter, som drabba denna nettointäkt, innan han har det slutliga netto kvar, som han kan använda på en förbättring av byggnadsbeståndet. — Det skulle vara till stor nytta, om man kunde vidtaga en sådan åtgärd för landsbygdens del som att — låt oss säga under loppet av 5 år — medge rätt till avdrag för alla medel, som användas till ny-, till- eller ombyggnad av lantbrukets byggnadsbestånd, i första hand dess bostadsbyggnader.

Därigenom skulle också den ytterligare prishöjning å lantbrukets produkter, som skulle erfordras för att tillföra lantbruksnäringen de för moderniseringen av dess byggnadsbestånd erforderliga beloppen, bli åtskilligt mindre, eftersom den ej behöfve omfatta de 25 à 35 %, som annars avgå till skatter. Genom en sådan avdragsrätt under vissa år skulle lantbruket tillföras en förmån i skatteavseende, som kunde jämföras med den förmån, som medgivits aktiebolagen i form av rätt till avsättningar för konjunkturinvesteringsfond resp. investeringsfond för byggnader.

Framställning om sådan avdragsrätt göres i särskild motion.

Under hänvisning till vad sålunda anförts få vi hemställa,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville anhålla dels om utredning angående de prishöjningar å lantbrukets produkter, som kunna erfordras för att bringa löneläget bland lantarbetarna upp till likvärdighet med lönerna inom närmast jämförliga fack, samt om framläggande i samband med blivande proposition om prisreglerande åtgärder på jordbrukets område av förslag om sådana prishöjningar, som för angivet ändamål befinnas erforderliga,

dels om utredning angående de belopp, som kunna erfordras för en modernisering av lantbrukets byggnadsbestånd, i första hand dess bostadsbyggnader, samt om framläggande för riksdagen av förslag, i ovan angiven blivande proposition, om sådan ytterligare prishöjning å lantbrukets produkter under t. ex. 5 år framåt, som behöves för att tillföra lantbruksnäringsen de erforderliga beloppen, vartill även torde behöva knytas förslag om kontrollåtgärder ägnade att övervaka att ifrågavarande medel i huvudsak komma till avsedd användning.

Stockholm den 23 januari 1944.

T. V. Lundell.

Jonas Eriksson,
Frägsta.